

УДК 334.722:[332.122:911.375.635]
JEL O11, L26, R58

В. М. Бондаренко

кандидат економічних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту Ужгородського національного університету, м. Ужгород
e-mail: viktoriya.bondarenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9736-7789>

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ РЕГІОНУ

Проаналізовано наукові підходи до регулювання економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону. Запропоновано комплексне узагальнення особливостей економічного розвитку підприємництва у приміських територіях за типом рішення, що приймається підприємством щодо здійснення господарської діяльності у відповідній приміській території, впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Обґрунтовано, що великі підприємства керуються більш об'єктивними причинами прийняття рішень, надаючи найбільшого значення фізичному та інноваційному середовищу. Середні та малі підприємства орієнтуються переважно на отримання користі для підприємця у короткостроковому періоді та розміщення у найближчому географічному районі. Приділено увагу інструментам забезпечення економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону, враховуючи інституційні зміни у національному господарстві та досвід розвинених країн світу.

Ключові слова: економічний розвиток, підприємництво, суб'єкти господарської діяльності, інструменти забезпечення розвитку, приміські території, регіон.

Bondarenko V. FEATURES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN SUBURBAN AREAS OF THE REGION

The level of economic development of entrepreneurship in any country in the world is crucial in increasing the competitiveness of the national economy in the world market of goods and services. The activities of economic entities are the driving force for the sustainable development of regions and their suburban areas, and they also impact the welfare of population. The article dwells on the analysis of scientific approaches to the regulation of economic development of enterprises in suburban areas of the region. The article analyzes the scientific approaches to the regulation of economic development of enterprises in suburban areas of the region. According to the well-known classics of the fundamental economic theory of entrepreneurship development (A. Smith, D. Ricardo, V. Laungard, A. Loria) the peculiarities of economic development of entrepreneurship in suburban territories of the region are determined by the possibility of distribution of surplus production, minimum production costs per unit of production, availability of labor resources. In modern economic theory (M. Weber, A. Pre, S.M. Kimelberg, E. Williams, C. Vlachou, O. Iakovidou, J. van Dijk, P. Pellenbarg) the development of entrepreneurship in suburban areas of the region can be determined by institutional, innovation, technological, social, ecological and other features of the economy at the regional, state or world levels. The complex and comprehensive generalization of the features of economic development of entrepreneurship in suburban areas is proposed. There are (1) the type of decision taken by an enterprise to carry out business activities in the relevant suburban area of the region, and (2) the influence of internal and external factors on economic activity. The article argues that large enterprises are guided by more objective decision-making reasons, attaching the most importance to the physical and innovative environment. Medium and small enterprises are mainly focused on getting benefits for the entrepreneur in the short-term time period and location in the nearest geographic area. The attention was paid to the tools of ensuring economic development of entrepreneurship in suburban areas of the region, taking into account institutional changes in the national economy and the experience of developed countries of the world.

Keywords: economic development, entrepreneurship, subjects of economic activity, development tools, suburban territories, region.

Постановка проблеми. Рівень економічного розвитку підприємництва у будь-якій країні світу має вирішальне значення для зростання конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку товарів і послуг. Діяльність суб'єктів господарської діяльності є рушійною силою для сталого розвитку регіонів та їх приміських територій, а також впливає на підвищення добробуту населення. За статистичними даними [1; 2], у сучасних умовах більш ніж 99% усіх суб'єктів господарювання в країнах-членах Європейського Союзу (Естонії, Німеччині, Польщі, Чехії та ін.), а також в Україні належать до малих і середніх підприємств; загалом такі підприємства продукують близько 50-76% доданої вартості за витратами виробництва та забезпечують близько 65-80% зайнятості населення відповідної країни.

Аналіз останніх досліджень. Здебільшого особливості господарської діяльності підприємств

визначаються багатьма чинниками, проблемам визначення яких приділено достатньо уваги у напрацюваннях як зарубіжних (наприклад, Дж. Ван Дейка та П. Пелленбарга [3], Ш. М. Кімельберга та Е. Вільямса [4], Х. Влахоу та О. Яковіду [5] та ін.), так й українських (наприклад, З. Варналія [6], В. Вишневіського [7], Н. Галана [8], В. Ляшенка [9], Ю. Мазур [10] та ін.) фахівців. Дослідниками зосереджено увагу на виявленні та вивченні особливостей поведінки підприємств у місцях їх розташування, а також впливу окремих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на їх господарську діяльність. Однак у теоретичних та емпіричних дослідженнях не приділено достатньо уваги узагальненню особливостей розвитку підприємництва у приміських територіях регіону, що в умовах інституційних перетворень в Україні є актуальним напрямом дослідження для визначення шляхів

підвищення ефективності господарської діяльності підприємств.

Метою статті є комплексне узагальнення особливостей економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону, а також обґрунтування напрямів забезпечення такого розвитку.

Основні результати дослідження. Особливості економічного розвитку підприємництва нерозривно пов'язані з особливостями території. Приймаючи рішення щодо місця розміщення власного підприємства, суб'єкт господарювання виходить з позицій оптимального забезпечення його потреб. З одного боку, вдале розташування може наділити підприємство такою особливістю, як конкурентоспроможність в умовах прояву позитивного ефекту виробничих і соціальних характеристик – збільшення виробничих потужностей, зростання прибутку, рентабельності виробництва, попиту на вироблену підприємством продукцію, оптимального використання транспортних засобів, задовільного стану дорожньої мережі, поліпшення якості обслуговування клієнтів, наявності кваліфікованих трудових ресурсів, підприємницької активності тощо. Крім цього, підприємства, розташовані на єдиній території, можуть об'єднати зусилля для вирішення міжгалузевих, галузевих, міжрегіональних і регіональних завдань. З іншого боку, невигідне місце розташування може мати несприятливі наслідки для суб'єкта господарювання.

Аналіз підходів, які є частиною фундаментальних наукових теорій з розвитку підприємництва, показав, що одні з перших в економічній думці дослідження базуються на таких положеннях:

- просторовий розподіл надлишків сільськогосподарської продукції, необхідної як продовольство для робітників та сировини для виробництва (А. Сміт і Д. Рікардо);
- мінімізація транспортних витрат на одиницю виробленої продукції (модель В. Лаунгарда);
- наявність робочої сили (А. Лорія).

Особливостями економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону, на думку вчених-економістів того часу, були можливість розподілу надлишків виробленої продукції, мінімальні витрати виробництва на одиницю продукції, а також наявність трудових ресурсів.

У ХХ ст. в умовах науко-технічного прогресу отримали наукове обґрунтування нові теорії економічної думки. Так, М. Вебером було запропоновано модель мінімальних витрат, за якою на економічний розвиток підприємництва приміських територій регіону впливає співвідношення попиту та пропозиції на вироблену продукцію. Запроваджений А. Предом поведінковий підхід передбачав пояснення того, як обране місце впливає на господарську діяльність підприємця, який приймає рішення та поведінка якого характеризується обмеженою раціональністю.

Ступінь економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону не залежить від постійних детермінат, що впливають на господарську діяльність підприємства. Результати аналізу, що його здійснили Ш. М. Кімелберг і Е. Вільямс [4], а потім Х. Влахоу та О. Яковіду [5], дозволяють констатувати, що особливості ефективної діяльності підприємств визначаються через вплив відповідного чинника або набору чинників на рішення суб'єкта господарювання про здійснення діяльності у приміській території регіону.

За Дж. ван Дейком і П. Пелленбаргом [3], економічний розвиток підприємств у таких територіях залежать від таких чинників:

- внутрішніх (якості управління, організації господарської діяльності, структури власності, зайнятості та прибутку);
- розташування (можливого простору розширення господарської діяльності, відстані до клієнтів і постачальників);
- зовнішніх (природних умов, правового становища, державної та регіональної політики, регіональної кон'юнктури).

Особливості економічного розвитку підприємництва у приміських територіях також можуть визначатися незмінними, часто суб'єктивними рішеннями (ставлення органів влади та управління до господарської діяльності, соціальний клімат, якість життя населення тощо) або залежати від вартості ресурсів (наявності виробничих та офісних приміщень, близькості до ринків постачання матеріалів і сировини та збуту виробленої продукції, закупівлі енергії, близькості до постачальників і ділових партнерів, транспортних мереж, кваліфікованої робочої сили, регіональних податків, політики субсидіювання та інших). На розвиток підприємств впливають різні види середовища:

- комерційне (наявність постачальників або замовників продукції, що виробляється підприємством у приміській території регіону);
- фізичне (доступність вантажоперевезення та громадського транспорту, корпоративний імідж місця розташування, рівень забруднення навколишнього природного середовища);
- інноваційне («смайт»-технології, «розумна» модернізація наявних і створення нових «розумних» виробництв на підприємствах у приміських територіях регіону);
- інституційне (політика податкового стимулювання підприємництва у приміських територіях, екологічне законодавство).

Доцільно враховувати, що розмір підприємства з позицій розміщення у тій чи іншій території впливає на рівень його економічного розвитку, що не враховується у багатьох сучасних дослідженнях. Зосереджуючи увагу на процесах прийняття рішення щодо локації великих і середніх підприємств у приміських територіях регіону, фахівці часто не враховують вирішення таких проблем щодо розміщення малих і мікропідприємств. Безумовно, останні відрізняються від великих і середніх виробництв. У контексті прийняття рішень щодо вибору території для здійснення господарської діяльності відмінності пов'язані з особою, яка приймає рішення, отриманням інформації про певне місце розташування та фінансовими ресурсами таких підприємств. Суб'єктивний характер прийняття рішень малих і мікропідприємств впливає на їх локацію та не відображає поведінку великих і середніх виробництв. У дослідженні західноєвропейських фахівців Б. Мура, П. Тайлера та Д. Елліотта вказується на таку особливість, що може впливати на ефективність підприємництва у приміських територіях регіону, як наявність допомоги в економічному розвитку для великих і середніх підприємств, а також доступ до клієнтів для малих і мікрокомпаній [11, с.1021-1022]. Однак великі підприємства керуються більш об'єктивними причинами прийняття рішень, надаючи найбільшого значення фізичному та інноваційному середовищу (доступ до

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

залізниць, аеропортів або портів, найновітніших сучасних технологій). Вони також надають великого значення доступності дешевих кредитів, громадського транспорту, робочої сили та сприятливим витратам на оплату праці робітникам, зайнятим у процесі виробництва товарів і послуг. Тоді як рішення щодо місяця розташування дрібних виробників часто пов'язані з особистими чинниками, включаючи навколишнє середовище (якість життя) та місцеве проживання (бажання залишатися поруч з місцем постійного мешкання), доступ до клієнтів у приміській території регіону. У деяких випадках для середніх і малих підприємств найважливіший вплив на економічний розвиток можуть мати близькість до центрального ділового району та прямий доступ до головних доріг [12]. Отже, середні та малі підприємства враховують лише обмежену кількість різноманітних факторів, що іноді стосуються великих підприємств. Вони орієнтуються переважно на отримання користі для підприємця у короткостроковому часовому періоді та розміщення у найближчому географічному районі.

Таким чином, на базі проведеного аналізу особливості економічного розвитку підприємництва приміських територій у регіоні доцільно комплексно узагальнити за характеристиками.

1. За типом рішення, що приймається підприємством щодо здійснення господарської діяльності у відповідній приміській території:

- об'єктивні причини прийняття рішень, надання найбільшого значення фізичному та інноваційному середовищу, доступність дешевих кредитів, громадського транспорту, робочої сили та сприятливі витрати на оплату праці для великих підприємств;
- орієнтування на отримання користі у короткостроковому періоді, розміщення у найближчому географічному районі, якість життя, доступ до клієнтів у приміській території регіону, близькість до центрального ділового району та прямий доступ до головних доріг для середніх і малих підприємств.

2. За впливом внутрішніх чинників:

- якість управління на підприємстві;
- тип організації господарської діяльності;
- структура власності;
- рівень зайнятості населення у приміській території регіону;
- рівень прибутку, що суб'єкт господарювання очікує отримати від діяльності у приміській території регіону.

3. За впливом зовнішніх чинників:

- комерційного середовища (наявність постачальників або замовників продукції);
- фізичного середовища (доступність вантажоперевезення та громадського транспорту, близькість до центрального ділового району та прямий доступ до головних доріг, корпоративний імідж місця розташування, рівень забруднення навколишнього природного середовища);
- інноваційного середовища (рівень запровадження сучасних «смайт»-технологій, «розумна» модернізація наявних і створення нових «розумних» виробництв на підприємствах у приміських територіях регіону);
- інституційного середовища (податкове законодавство, екологічне законодавство).

Поєднуючи чинники виробництва, суб'єкт господарювання очікує отримати найбільший прибуток. Тому забезпечення сталого економічного розвитку підприємництва у приміських територіях регіону має спиратися на ефективні державні та регіональні інструменти підтримки підприємств у таких територіях для створення умов, сприятливих як для держави (легальне ведення бізнесу, сплата податків, зростання зайнятості населення), так і для самого підприємства (зростання прибутку, якості продукції, скорочення витрат). Серед основних інструментів підтримки підприємств, які успішно використовуються у господарських практиках розвинених країн світу, доцільно виділити [7, с. 355; 10]:

- пільги, дотації та субсидії щодо використання суб'єктами господарювання матеріальних, техніко-технологічних, фінансових та інформаційних ресурсів;
- пільги у сфері науко-дослідної діяльності;
- інвестиційні кредити;
- прискорена амортизація;
- підтримка зовнішньоекономічної діяльності [7, с. 355; 10].

Розроблення програми стимулювання підприємництва у приміських територіях регіону на державному рівні, враховуючи інституційні зміни у національному господарстві та досвід розвинених країн світу, сприятиме вирішенню проблем, що стримують розвиток підприємств, і створить умови для зростання ефективності та прибутковості господарської діяльності, якості виробленої продукції, зайнятості населення у приміських територіях, а також валового регіонального продукту загалом.

Висновки. В історичній ретроспективі дослідженню економічного розвитку підприємництва приміських територій регіону приділялося достатньо уваги. Починаючи з представників класичної економічної школи, якими визначено такі особливості економічного розвитку підприємництва, як можливість розподілу надлишків виробленої продукції, мінімальні витрати виробництва на одиницю продукції, наявність трудових ресурсів, у сучасній економічній теорії вивчення таких особливостей отримало подальший розвиток. Розвиток підприємництва у приміських територіях регіону, з одного боку, може визначатися інституційними, інноваційно-технологічними, соціальними, екологічними та іншими особливостями економіки на регіональному, державному або світовому рівнях, а, з іншого – визначатися за типом рішення, що приймається підприємством щодо здійснення господарської діяльності у відповідній приміській території, впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Використання інструментів забезпечення економічного розвитку підприємництва у межах розробленої на державному рівні програми стимулювання суб'єктів господарювання у приміських територіях регіону на державному рівні сприятиме зростанню прибутку підприємств, податкових надходжень до бюджету та суспільного добробуту населення у приміських територіях регіону.

Список використаних джерел

1. Збірник статистики підприємництва в Україні: 2018. 41 с. *OECD*: сайт. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Compendium-Enterprise-Statistics-Ukraine-2018-Ukrainian.pdf>

2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: стат. зб. Київ, 2018. *Державна служба статистики України*: сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf
3. Van Dijk J., Pellenburg P. Firm relocation decisions in the Netherlands: An ordered logit approach. *Papers in Regional Science*. 2000. Vol. 79(2). Pp. 191-219. URL: https://econpapers.repec.org/article/sprpresci/v_3a79_3ay_3a2_000_3ai_3a2_3ap_3a191-219.htm
4. Kimelberg S.M., Williams E. Evaluating the importance of business location factors: The influence of facility type. *Growth and Change*. 2013. Vol. 44(1). Pp. 92-117. URL: https://econpapers.repec.org/article/blagrowch/v_3a44_3ay_3a2_013_3ai_3a1_3ap_3a92-117.htm
5. Vlachou C., Iakovidou O. The evolution of studies on business location factors. *Journal of Developmental Entrepreneurship*. 2015. Vol. 20(4). Pp. 1-23. DOI: <https://doi.org/10.1142/S1084946715500235>
6. Варналій З. С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 4. С. 64-73.
7. *Національна модель неоіндустріального розвитку України*: монографія / Вишневський В. П. (ред.), Збаразька Л. О., Заніздра М. Ю., Чекіна В. Д. та ін. Київ: Ін-т економіки пром-сті НАНУ, 2016. 518 с.
8. Галан Н. І. Система державної підтримки малих та середніх підприємств в США. *Фінанси України*. 2006. № 1(122). С. 142-150.
9. Ляшенко В. І., Просуленко А. А. Вплив Податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 2. С. 93-111.
10. Мазур Ю. А. Налоговые стимулы НИОКР в условиях эмерджентной экономики: направление реформ для Украины. *Економіка промисловості*. 2017. № 2(78). С. 61-79. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.02/061>
11. Moore B., Tyler P., Elliott D. The influence of regional development incentives and infrastructure on the location of small and medium sized companies in Europe. *Urban Studies*. 1991. Vol. 28(6). Pp. 1001-1026. DOI: <https://doi.org/10.1080/00420989120081171>
12. Kupke V., Pearce J. Identifying industrial location and site preferences for small business. *Pacific Rim Property Research Journal*. 2000. Vol. 6(1). Pp. 12-23. DOI: <https://doi.org/10.1080/14445921.2000.11104080>

References

1. Zbirnyk statystyky pidpriemnytstva v Ukraini: 2018 [Collection of business statistics in Ukraine: 2018] (2019). *OECD*: Website. Retrieved from <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Compendium-Entreprise-Statistics-Ukraine-2018-Ukrainian.pdf> [in Ukrainian].
2. Diyalnist' sub'yektiv velykoho, seredn'oho, maloho ta mikropidpriemnytstva [Activities of subjects of large, medium, small and microenterprises]: Statistical publication (2018). State Statistics Service of Ukraine: Website. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf [in Ukrainian].
3. Van Dijk, J., & Pellenburg, P. Firm relocation decisions in the Netherlands: An ordered logit approach (2000). *Papers in Regional Science*, 79(2), 191-219. Retrieved from https://econpapers.repec.org/article/sprpresci/v_3a79_3ay_3a2_000_3ai_3a2_3ap_3a191-219.htm
4. Kimelberg, S.M., & Williams, E. (2013). Evaluating the importance of business location factors: The influence of facility type. *Growth and Change*, 44(1), 92-117. Retrieved from https://econpapers.repec.org/article/blagrowch/v_3a44_3ay_3a2_013_3ai_3a1_3ap_3a92-117.htm
5. Vlachou, C., & Iakovidou, O. (2015). The evolution of studies on business location factors. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 20(4), 1-23. DOI: <https://doi.org/10.1142/S1084946715500235>
6. Varnaliy, Z. S. (2004). Male pidpriemnytstvo Ukrainy yak chynnyk rehional'noho rozvytku: stan ta perspektyvy [Small business in Ukraine as a factor of regional development: state and prospects]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 4, 64-73. [in Ukrainian].
7. Vyshnevskyy, V. P. (Ed.), Zbarazska, L. O., Zanizdra, M. Yu., Chekina, V. D., & et al. (2016). *Natsional'na model' neoindustrial'noho rozvytku Ukrainy* [National model of neo-industrial development of Ukraine]. Kyiv: Institute of Industrial Economics of NASU. [in Ukrainian].
8. Halan, N. I. (2006). Systema derzhavnoyi pidtrymky malykh ta serednikh pidpriemstv v SSHA [State support system for small and medium-sized enterprises in the United States]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1(122), 142-150. [in Ukrainian].
9. Lyashenko, V. I., & Prosulenko, A. A. (2011). Vplyv Podatkovoho kodeksu Ukrainy na rozvytok maloho pidpriemnytstva: ekspertni otsinky na etapakh obhovorennya, pryynyattya ta vnesennya zmin [Impact of the Tax Code of Ukraine on the development of small business: expert assessments at the stages of discussing, adopting and amending]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Sciences of Ukraine*, 2, 93-111. [in Ukrainian].
10. Mazur, Yu. A. (2017). Nalogovyie stimuly NIOKR v usloviyakh emerdzhennoy ekonomiki: napravleniye reform dlya Ukrainy [Tax incentives for research and development in an emergent economy: the direction of reform for Ukraine]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 2(78), 61-79. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.02/061> [in Russian].
11. Moore, B., Tyler, P., & Elliott, D. (1991). The influence of regional development incentives and infrastructure on the location of small and medium sized companies in Europe. *Urban Studies*, 28(6), 1001-1026. DOI: <https://doi.org/10.1080/00420989120081171>
12. Kupke, V., & Pearce, J. (2000). Identifying industrial location and site preferences for small business. *Pacific Rim Property Research Journal*, 6(1), 12-23. DOI: <https://doi.org/10.1080/14445921.2000.11104080>

Надійшло 24.05.2019 р.